

Jindřich Chatrný – Radana Červená (eds.). Otakar Teyschl. Univerzitní profesor – lékař – sběratel – mecenáš. Brno, Archiv města Brna, 2012, 345 s. ISBN 978-80-86736-27-3.

Čechy ani Morava nemají ve dvacátém století – a vlastně ani dříve – mnoho mecenášů či sběratelů, kteří by byli současně vědci, resp. univerzitními profesory. Proč je tomu tak, je otázka pro historiky, kteří jsou schopni vysvětlit to politickým vývojem, ale i dalšími objektivními, ovšem i také subjektivními okolnostmi. Jednou z výjimek byl spoluzakladatel české pediatrie Otakar Teyschl (* 5. 5. 1891), rodák ze Sanského Mostu v Bosně, kam přišel nakrátko jeho otec jako rakousko-uherský úředník. Zanedlouho se ale vrátil do Prahy, aby jeho děti mohly vyrůst v českém prostředí. Referovanou knihu, která je z hlediska formálního skutečnou bibliofilii, je možno rozdělit do několika více či méně samostatných částí. Jde doslova o kaleidoskop informací smysluplně utříděných a sledujících všechny Teyschlovy aktivity vědecké i sběratelské a mecenášské současně, i když se nutně různě prolínají. Hlavní autorský podíl patří prvním z obou redaktorů, vedle nějž se na práci podílelo ještě sedm dalších spolupracovníků z řad lékařů, kteří Otakarovi Teyschlovi byli různě nablízku, a též historiků umění. A už zde je možno konstatovat s uznáním, že celou knihou, jež je i mimořádným počinem grafickým, prolíná autentická výpověď Teyschlova přímo, či alespoň zprostředkovaně. Řada vhodně volených citátů z Teyschlovy korespondence (ukazuje to i dobrou práci heuristickou) je totiž uplatněna v jednotlivých kapitolách, což oživují i vyobrazení se vzkazy porůznu z ciziny i z domova posílaných pohlednic.

Kniha se dělí do tří základních oddílů, na něž navazuje Jindřichem Chatrným zpracovaná bibliografie o Teyschlovi, i jeho vlastního díla literárního. Ta je ve své první části pojata originálně v tom, že přináší nejen odkazy na stati, které o něm vyšly, ale je současně i jejich antologií, takže čtenář s hlubším zájmem má příslušné texty už připraveny. Stat' nazvaná Teyschlova publikační činnost mimooborová ale přináší jisté zklamání, protože tu jde pouze o přetisk Teyschlovy stati ze Sborníku vlastivědných prací z Vyškovska z r. 1948 a o odkaz na čtyři další glosy v tisku. O literární práci vědecké viz níže.

Tři avizované oddíly pak jsou: Otec moravské pediatrie, Sběratel a mecenáš a Teyschlova šedesátistránková biografie od Jindřicha Chatrného. Její rozsah může na první pohled klamat. Textu není zdaleka tolik, jak napovídá rozsah, protože je – tak jako ostatně celá kniha – doplněn nejen citacemi z korespondence, ale z více než poloviny vyobrazeními at' uměleckých děl z Teyschlovy sbírky či různého dalšího ilustrativního, ale dobře dokumentujícího materiálu (těm dříve narozeným může při četbě popisu posudku MUDr. Konečného z r. 1953 na s. 37 mrazit, dozví-li se, že prof. Teyschl „projevoval značné výhrady proti našemu zřízení“ atd., i když byla oceněna jeho kvalifikace). Ale přesto všechno se i tak

prosadily jeho kvality vědecké a lidské, takže se stal akademikem tehdejší ČSAV. Pokud pak jde o vlastní vědeckou složku knihy, je z hlediska odborného klíčovou statí příspěvek o jeho významu pro dětské lékařství Hany Hrstkové a Danuše Šráčkové, jeho blízké spolupracovnice na jím vybudované klinice. Oddíl doprovázejí dále dvě osobní vzpomínky, Drahozlava Říchného a Radoslava Goldmanna. Navazuje J. Chatrného výběr z Teyschlovy odborné publikační činnosti. K tomu to dnes obecnému zlovyku „výběru“ třeba namítnout (i když je tento obrat třeba jen jakousi obranou proti výtce, když se náhodou něco nepodařilo při nejlepší vůli dohledat), že takto se předkládané relativizuje a čtenář neví, zda něco důležitého nezůstalo nevyřčeno.

Nejvíce pozornosti u „laického“ čtenáře vzbudí ovšem stati Lubomíra Slavička o Teyschlovi jako milovníku a sběrateli výtvarného umění, příteli a mecenáši umělců, Hany Karkanové o Teyschlově grafické sbírce a Filipa Suchomela o Teyschlově náklonnosti k asijskému umění. Defilují před námi četní moderní malíři a sochaři takřka výlučně českého původu, kteří byli v Teyschlových sbírkách zastoupeni. Jmenujme z nich zejména Antonína Procházku, i když imponují i další osobnosti jako František Bílek, Emil Filla, Rudolf Kremlíčka, Max Švabinský. Impozantní je též soubor orientálního umění, sahající v jednotlivostech i do dob velmi vzdálených. Na čtenářovu nevyslovenou otázku ocitujeme informaci ze s. 193: „i když kolekce nepřezila jako celek, řada jeho obrazů, kreseb a grafik obohatila veřejné sbírky“.

Není opravdu divu, když se v úvodním slovu Teyschlova dcera Lea Holešovská-Teyschlová s uznáním o knize vyjadřuje s tím, jak vystihla jednotlivé složky otcova života. Čtenář může jen dodat, že tomu tak opravdu je. I když nejde o vědeckou monografii se všemi na ni kladenými nároky, je možno bez nadsázky říci, že podává obraz předmětu své pozornosti možná plastičtěji, než by to mohla učinit suchá, vědecky pojatá biografie. A protože si umím představit, že potenciálních čtenářů i mimo lékařské kruhy (tu asi bude odborník postrádat širší souvislosti oboru) může být značný počet, lze těm mimobrněnským (Brňané už tak zřejmě učinili) poradit, aby nemeškali, protože kniha vyšla jen v počtu 500 exemplářů.

Profesor Teyschl zemřel 17. září 1968 v Brně.

IVAN HLAVÁČEK

Michal V. Šimůnek – Antonín Kostlán (eds.). *Disappeared Science: Jewish Scholars from Bohemia and Moravia – Victims of Nazism, 1939–1945*. Praha – Červený Kostelec, 2013, 323 s.

Recenzovaná publikace je výsledkem dlouhodobějšího badatelského úsilí několika vědeckých pracovníků Kabinetu dějin vědy ÚSD AV ČR a jejich externích spolupracovníků pod vedením M. Šimůnka a A. Kostlána. Projekt zmapování významu jedné jasně definované skupiny vědců, respektive nenahraditelných ztrát, které české země utrpěly v důsledku jejich fyzické likvidace jedním z totalitních režimů 20. století, je možné posuzovat v kontextu dalších rozsáhlých projektů, jimž se Kabinet dějin vědy (a jeho předchůdce Výzkumné centrum pro dějiny vědy) systematicky věnoval a věnuje. Vedle konferencí a jejich publikačních výstupů postihujících vědu v českých zemích v letech protektorátu a poté v rámci několika období poválečných dějin je možné předloženou publikaci v řadě ohledů poměřovat zejména s podobně koncipovanou encyklopedií *Sto českých vědců v exilu*.¹

Také publikace *Disappeared Science* je koncipována z větší části jako encyklopedie rozsáhlých biogramů vědeckých osobností z jasně vymezeného teritoria (české země), v období časově ohraničeném na léta, která byla pro jejich vědecké působení i základní lidskou existenci fatální (1939–1945), spojených totožným terminálním osudem vycházejícím jednoznačně z ideologicky, politicky a „legálně“ definovaných příčin (tzv. konečné řešení židovské otázky). Oproti neobvykle rozsáhlé úvodní studii, v mnohém průkopnické, která by obstála jako samostatná monografie, v případě *Sto českých vědců v exilu*, jsou úvodní pasáže k *Disappeared Science* stručnější. To ovšem jejímu významu ani vědecké úrovni nijak neubírá, neboť jak úvodní studie, tak jednotlivé biogramy odkazují na bohatou sekundární literaturu, která k tématu již existuje v zahraniční i české historiografické produkci. V řadě položek jsou to zásadní práce českých badatelů, známé a uznávané i v zahraničí. V této souvislosti je nutné připomenout, že i recenzovaná publikace navazuje na řadu projektů, které byly řešeny ve spolupráci českých a zahraničních historiků (kromě německých především britských). To je mj. jeden z důvodů, proč vychází anglicky, což je nutné zvláště ocenit. Nepochybně se stane užitečnou příručkou daleko za hranicemi českého prostředí, ale i svého druhu významnou vizitkou jak instituce, která se o její vznik zasloužila, tak oborů, které reprezentuje (dějiny vědy, soudobé dějiny).

Úvodní kapitoly seznamují nejprve s metodikou přípravy seznamů rasově pronásledovaných vědců a s jejich pramennými východisky v českých i zahraničních

¹ Soňa ŠTRBÁŇOVÁ – Antonín KOSTLÁN (eds.). *Sto českých vědců v exilu*. Praha, 2011.

archivech. Ve druhé části úvodu seznamují editoři čtenáře s přesně stanovenými kritérii, na jejichž základě vznikla výsledná encyklopedie biogramů „zmizelých“ vědců. Kritéria jsou v zásadě dvojího druhu. Za prvé jsou to kritéria vztahující se k profesionálnímu působení na území českých zemí (dlouhodobé působení, vztah k vědeckým institucím na daném teritoriu a jistý minimální stupeň excelence zahrnutých vědců); v této části jsou všechna kritéria dostatečně vyargumentována. Rovněž s kritérii druhého okruhu (perzekuce na základě rasového původu, smrt v jejím důsledku během let 1939–1945 a její násilná nebo nepřirozená příčina) není potřeba polemizovat.

Výsledkem je skupina 46 vědců židovského původu, spojených dlouhodobě s vědeckým působením v českých zemích, jazykově německých i českých. Lze souhlasit s tvrzením editorů (s. XXVII), že počet a rozsah biogramů vědců umožňuje dojít analýzou údajů o jejich původu, kariérách i okolnostech předčasné smrti s využitím prosopografických metod k obecnějším závěrům problému perzekuce (v tomto případě rasové) vědců. Současně je to počet dostatečně omezený na to, aby jednotlivé biogramy mohly být rozpracovány v celé šíři a individualitě konkrétních osudů. Publikace se tak stane jak zdrojem základních informací o jednotlivých osobnostech a jejich přínosu vědeckým oborům, jež reprezentovaly, tak širším pohledem na sledovaný fenomén perzekuce a ztráty, které touto perzekucí utrpěla vědecká komunita v českých zemích i jednotlivé vědní disciplíny.

Samotné biogramy jsou výsledkem práce několika autorů a autorek, odborníků na dějiny jednotlivých vědních oblastí a oborů (historikové přírodních a technických věd, medicíny i humanitních a společenských věd). Svým rozsahem jsou ne vždy souměřitelné, což vyplývá jednak z dostupnosti pramenů, dosavadního zpracování nebo nestejně vědecké úrovně či bohatosti kariér jednotlivých osob. Biogramy jsou ovšem srovnatelné svou strukturou a také kvalitou zpracování. Modelová struktura hesel je představena v poslední části úvodu: údaje o původu, rodině, profesní a institucionální kariéře, vědeckém přínosu. V druhé části biogramů jsou zachyceny okolnosti spojené s tragickým koncem životů osobností, případně stručně osudy ostatních rodinných příslušníků či připomínka „zmizelých“ vědců po jejich smrti. Nedílnou součástí hesel jsou údaje o prameňech, sekundární literatuře a pokud možno i vědecké bibliografii portrétovaných. Medailony doprovázejí ve všech případech také portrétní a další ilustrační fotografie. Doprovodný aparát kromě již zmiňovaných součástí biogramů tvoří seznam archivních fondů a základní literatury, místní a jmenný rejstřík, seznam ilustrací, appendix se stručným výčtem obětí z řad univerzitních asistentů a tříjazyčné resumé.

Odpovědět na otázky, které by ze souboru biogramů měly vyplývat, například nakolik je zastoupení jednotlivých oborů mezi „zmizelými“ vědci možné aplikovat na zastoupení židovských vědců v různých profesích, respektive vědeckých

disciplínách obecně, si editoři a autoři v této publikaci za cíl nekladli. Na první pohled zaujme například vysoké zastoupení lékařů, celkem 17, tj. více než jedna třetina všech biogramů, a mezi nimi významný podíl psychiatrů. Shromážděný materiál je ovšem k dispozici k navazujícím výzkumům nejen autorům, ale i dalším badatelům, kterým je editoři a autoři tímto velkoryse předkládají. Sami plánují (jak vyplynulo z diskuse při prezentaci publikace na domovském pracovišti) zpracování dalšího, přibližně trojnásobně většího souboru „zmizelých“ vědeckých osobností z řad vědců z českých zemí, perzekuovaných z jiných důvodů než rasových.

Už nyní lze materiál shromážděný v předkládané encyklopedii využít ke komparativním studiím rozbíhajícími se do řady směrů. Ostrakizaci, perzekuci a posléze exterminaci židovských akademiků v univerzitním prostředí střední Evropy je například možné prezentovat v širších časových souřadnicích od poloviny 19. do poloviny 20. století, jak s tím začali například rakouští kolegové.² Na druhou stranu časové přímky směřují případné komparace s výsledky již zmíněného projektu o vědcích z českých zemí v exilu v 50. až 80. letech 20. století. V rámci perzekuce představitelů jednotlivých vědeckých oborů, respektive intelektuálních profesí lze porovnávat „český“ materiál například s údaji o „vynikajících lékařích“.³

Na závěr bych ještě rád vyzdvihl komemorativní charakter publikace. Sama o sobě je památkou *sui generis* těm, jejichž jména, osudy a v našem konkrétním případě přínos vědeckým disciplínám byly nadlouho opomíjeny. Zároveň se má podle vyjádření autorů stát podnětem ke zkoumání důvodů, proč byli příslušníci „zmizelých“ vědeckých elit v jednotlivých obdobích po roce 1945 výběrově zapomínáni. I v kontextu (ne)připomínání obětí rasové perzekuce platí slova z titulu jedné novější publikace o obětech nacistické „eutanázie“: „*Zapomínání likvidace je součástí samotné likvidace*“.⁴

PETR SVOBODNÝ

² Oliver RATHKOLB (Hg.). *Der lange Schatten des Antisemitismus. Kritische Auseinandersetzungen mit der Geschichte der Universität Wien im 19. und 20. Jahrhundert*. Wien, 2013; zde zvláště Mitchell G. ASH. *Jüdische Wissenschaftlerinnen und Wissenschaftler an der Universität Wien von der Monarchie bis nach 1945. Stand der Forschung und offenen Fragen*, s. 93–122.

³ Isidor FISCHER – Peter VOSWINCKEL. *Biographisches Lexikon der hervorragenden Ärzte der letzten fünfzig Jahre (Nachträge und Ergänzungen)*. Hildesheim – Zürich – New York, 2002.

⁴ Petr FUCHS – Maike ROTZOLL – Ulrich MÜLLER – Paul RICHTER – Gerrit HOHENDORF (Hgg.). *„Das Vergessen der Vernichtung ist Teil der Vernichtung selbst“: Lebensgeschichten von Opfern der nationalsozialistische „Euthanasie“*. Göttingen, 2007.

Gill Davies. Kompletní historie medicíny. Brno, CPress, 2013, 224 s. ISBN 978-80-264-0099-8

„Umění medicíny spočívá v obveselování pacienta, zatímco příroda léčí chorobu.“ (Voltaire). „Vyhněte se městu bez doktorů!“ (Židovské přísloví). „Co se kurýrování týče, učinili jsme již příslušná opatření. Řídíme se heslem: blíž k přírodě – jen žádnou drahou medicínu! Člověk je mechanismus docela prostý: když umře, umře bez ní – když se uzdraví, uzdraví se i bez ní.“ (Gogol). „Celý lidský život je jen cesta ke smrti.“ (Seneca).

Francouzský originální myslitel a zakladatel pozitivismu Auguste Comte pronesl zhruba před 160 lety známou úvahu: „Není možno dobře poznat nějakou vědu, neznáme-li její historii.“ Nutno říci, že také lékařství má svou vlastní bohatou historii, sahající až kamsi do prehistorie a raného středověku. Osudy medicíny v minulosti zajímaly a zajímají nejen lékaře, snažící se dostat Comteovým slovům, a profesionální historiky, ale i laiky, neboť jen málokdo se za svého života obejde bez pomoci někoho z představitelů lékařského stavu. Lidská populace je od dávných dob pronásledována celou řadou nemocí, s nimiž se setkáváme doposud – od artrózy po zubní kaz. Lidstvo nikdy nežilo v „ráji zdraví“. Proti utrpení, nemocem a smrti se člověk pokoušel bojovat ze všech sil a z dostupných prostředků. Při zpětném pohledu a zkoumání historie lidského rodu můžeme konstatovat, že nic neovlivnilo dějiny tolik jako právě nemoc a smrt, kterým člověk odedávna čelí prostřednictvím lékařství. Tento hrdinský příběh zahrnuje pomalý a těžce vykoupený vývoj. Velké kroky vpřed byly učiněny díky stálému úsilí významných osobností, souhře a spolupráci mnoha řemesel, oborů a aktivit a spojením teoretických znalostí s praktickými dovednostmi.

Dějiny medicíny, respektive zdravotnictví, ve světě i v jednotlivých zemích, se začali badatelé věnovat systematicky až od počátku 20. století, zejména v souvislosti se zakládáním ústavů dějin lékařství na lékařských fakultách (na pražské v roce 1924). Tento obor, byť nesoustavně, byl samozřejmě předmětem bádání a publikační aktivity již dříve. Novodobou historiografií medicíny ovlivnily v Evropě a v USA především zásady Sigeristovy školy, založené jedním z prvních amerických profesorů dějin lékařství jako studijního oboru, Henry F. Sigeristem (autorem velkolepého díla „Začátky medicíny“).

Pro dílčí uspokojení dlouhodobého zájmu čtenářů o moderně pojaté encyklopedické populárně-vědecké práce nyní pohotově vydalo brněnské nakladatelství CPress ve společnosti Albatros Media překlad (Miluše Pokorná, Vladimír Socha) anglického originálu knihy „The Compact Timeline History of Medicine“ (Cambridge 2011), kterou napsal Gill Davies.

Recenzovaná kniha předkládá na více než dvou stech stranách nekonečně složitou mozaiku dějin lékařství i rozvoje péče o zdraví, zahrnující originálně

pojatou chronologickou posloupnost (časovou přímkou), ve které se všechny její části vzájemně propojují. Je patrné, že v dějinách byly vazby mezi jednotlivými událostmi vždy složité, nepřímé a zcela nepředvídatelné. Význam předkládaného přehledu dějin lékařství spočívá v tom, že tato propojení činí na první pohled viditelnými. Tok času je zde také zcela zřejmý: mohutný proud samotné biologické evoluce, smrtelné pandemie, společenské změny velkého dosahu a také role, které sehráli pionýři lékařské vědy, počínaje Hippokratem a Galénem přes Avicennu, Vesalia a Harveye k Listerovi, Pasteurovi, Kochovi, Flemingovi až po lékaře a vědce dneška – to vše od dob, kdy poznatky o lidském těle a jeho léčbě byly ještě spojeny s mystickými i náboženskými představami, až po ohromující pokrok současnosti. Kniha navíc obsahuje informace o nemocech, diagnóze, léčbě, veřejném zdraví, chirurgických a diagnostických technikách (od pravěké trepanace lebek k moderní mikrochirurgii), alternativním lékařství, nemocnicích, genetice, ženám v lékařství, službě zdravotnických záchranářů-nelékařů, výzkumu myslí, Mezinárodnímu červenému kříži, lékařské etice, dopingů ve sportu, letecké medicíně, farmacii a o mnohém dalším. Naznačeny jsou i příští směry vývoje medicíny včetně úvah o etické a morální odpovědnosti těch, kteří se této profesi věnují. V obsáhlém doprovodném informačním aparátu jsou vedle nezbytného věcného a jmenného rejstříku a rozsáhlého abecedního seznamu použité literatury a další doporučené četby zařazeny seznamy muzeí a institucí, přehled nositelů Nobelovy ceny za fyziku, chemii a medicínu a fyziologii z let 1901 až 2010. Užitečným zdrojem informací je také stručný přehled událostí v tisícileté historii medicíny. Vzorně vypravenou publikaci zdobí více než tři sta ilustrací, portrétů, obrázků dobových nástrojů a pomůcek i přetištěných dokumentů.

Dějiny lékařství jsou hrdinským příběhem přinejmenším v tom, že přesvědčivě představují odvážný boj vědců i praktických lékařů s chorobami a se smrtí, dokládají, jaké úsilí museli vynaložit a co vše museli prozkoumat a poznat, často s překážkami a neporozuměním. Proto je toto dílo v jistém smyslu i poklonou tomuto povolání a především těm, kteří mu zasvětili celý život.

BOHUMIL TESAŘÍK

Miloš Hořejš. Protektorátní Praha jako německé město. Nacistický urbanismus a Plánovací komise pro hlavní město Prahu. Praha, Mladá fronta, 2013, 319 stran, ISBN 978-80-204-2773-1, obrazové přílohy.

Jeden z axiomů nacistické ideologie i praktické politiky byl shrnut do hesla „člověk a prostor“ (Mensch und Raum). Obojí, jak člověk, tak i prostor, mělo být změněno a uzpůsobeno nacistickému světonázoru a „proměna“, provázená i těmi nejbrutálnějšími prostředky, měla představovat podstatu nacistického „nového uspořádání“ (Neuordnung). Že přitom vedle totální destrukce zůstávalo i místo a kapacity pro „tvůrčí“ záměry je zpětně jen velmi těžko pochopitelnou skutečností. A že v mnoha případech nakonec zůstalo pouze u prospektivního plánování, nic neubírá na brizantnosti okolností tehdejších zadání, respektive aktivit expertů z mnoha oblastí, kteří měli tato zadání uskutečňovat.

To vše musí mít na paměti čtenář nejnovější práce PhDr. Miloše Hořejše, jehož domovskou institucí je Národní technické muzeum v Praze a který se po několikaleté náročné heuristické přípravě rozhodl předložit působivý výsledek svého výzkumu problematiky nacistického urbanismu v kontextu protektorátní Prahy během šestiletého období německé okupace, tzn. vypjatě technokratického projektování budoucnosti par excellence.

V celkem pěti kapitolách autor přibližuje jak hlavní, respektive protežované a „žádoucí“ směry a trendy v německé architektonické praxi a urbanismu po roce 1933 (kapitola 1), tak seznamuje i se situací architektury a urbanismu v českých zemích 30. a 40. let 20. století, a to zejména ve vztahu k hlavnímu městu Praze (kapitola 2). Vlastní těžiště práce nicméně spočívá v přiblížení fungování a personálního (německého i českého) složení tzv. plánovací komise pro hlavní město Prahu (kapitola 3), historicky velmi cenném přehledu dalších dobových aktérů (kapitola 4) a konečně náplně činnosti a vlastních výsledků plánovací komise (kapitola 5). Volba hlavního města Prahy přitom byla učiněna z několika důvodů: kvůli jejímu politickému a symbolickému významu, kvůli přítomnosti německé komunity i kvůli relativně dobré zachovalosti archivních materiálů.

Nutno říci, že takto vymezené téma není vůbec jednoduché, v detailních záležitostech týkajících se např. ryze architektonických aspektů snad ne zcela vyčerpávající, nicméně každopádně relevantní a v mnoha ohledech průlomové. Vždyť je zde de facto poprvé s nutnou heuristickou akribií zpracován celkový rámec nucené koexistence českých a německých (říšských i sudetoněmeckých) architektů a urbanistických expertů. Zatímco v obecně historických pracích byly snad některé záměry uvedeny in margine, jako dobová kuriozita či pro dokreslení průvodce protektorátní každodenností, právě rekonstrukce onoho celkového

rámce a nanejvýše racionálního a účelného začleňování jednotlivých „projektů“ představuje důležitý korelativ, který specializovaný pohled nabízí.

Na základě prezentovaných výsledků lze za klíčové označit zejména angažmá etablovaného architekta a urbanisty Reinholda Niemeyera (1885–1959), který v Praze působil za účinné podpory prvního říšského protektora Konstantina von Neuratha (1873–1956) necelý rok (1940/1941) a který patřil k úzkým spolupracovníkům Hitlerova chráněnce a oblíbence v jedné osobě Alberta Speera (1905–1981). Právě od Niemeyera pochází jeden z hlavních návrhů na rozčlenění Prahy do jednotlivých urbanistických celků sledujících severojižní komunikační osu (transversálu), podle níž se měly nově řídit i další komunikační tepny a která byla v oblasti Bubnů propojena s osou východozápadní. Postupná přestavba a dostavba širšího centra, zamýšlená zcela systematicky bezohledně k zástavbě stávající, počítala mj. s radikální a monstózní přestavbou Hlavního nádraží a jeho okolí, Staroměstské radnice či tehdejšího Hyberského náměstí, tzn. dnešního Náměstí Republiky, kde měl vzniknout Operní dům města Prahy atd. V samotném centru měla být zcela nově řešena např. pravobřežní komunikace, Kaprova ulice či zástavba Petřina (společný univerzitní kampus Německé technické vysoké školy a Německé Karlovy univerzity). Dochované plány nicméně dokládají i extenzi v podobě obytných satelitních sídlišť do okrajových částí situovaných jihovýchodně, severovýchodně a severozápadně od Prahy, jasně propojených s německou městskou kolonizací např. prostřednictvím zvláštních německých bytových družstev atd. Samostatnou oblast pak představuje plánování pro Kladno, které do pravomoci plánovací komise rovněž spadalo.

Práce neopomíjí ani úlohu tzv. zelených ploch, respektive sportovišť, které názorně ukazují prioritu německých představitelů na tehdeším pražském magistrátě (prof. Josef Pfitzner). Neméně důležité jsou rovněž pasáže, které se věnují navazující problematice městské hromadné, respektive dálkové železniční a silniční dopravy. Kapitola o vodním hospodářství včetně fantaskních plánů na zásobování Berlína vodou z artézských vrtů v oblasti Pojizeří upozorňuje na jeden ve své době z největších problémů rostoucí pražské aglomerace, který musel být řešen.

Po přečtení této práce se kromě jiného jednoznačně naskytá otázka, kolik vlastně – po odbourání vlivu nacistického monumentalismu a německé rustikálně orientované architektury (Heimatstil) – zůstalo z činnosti plánovací komise v té či oné podobě přítomného i v následujících obdobích?

Máme-li shrnout, jedná se o velmi kvalitní, potřebnou a inspirativní práci. Lze jen doufat, že bude v budoucnu doplněna o obdobné sondy týkající se např. Brna, Ostravy, Kladna, Jihlavy či Českých Budějovic.

MICHAL V. ŠIMŮNEK

KRONIKA

41. mezinárodní kongres pro dějiny farmacie v Paříži

Ve dnech 10. až 14. září 2013 se v Paříži setkali příznivci historie farmacie z celého světa. Již 41. mezinárodní kongres pro dějiny farmacie probíhal v prostorách konventu bývalého kláštera Cordeliers na Rue de l'École de Médecine, který je v současnosti součástí pařížské Lékařské fakulty. Organizátorem kongresu byla Francouzská společnost pro dějiny farmacie, jež v loňském roce oslavila sté výročí svého založení. Tématicky se kongres zaměřil na vznik a vývoj historie farmacie jako vědního oboru a na život a dílo A. A. Parmentiera (1737–1813). Zaznělo tu pět plenárních přednášek:

I. RICORDEL. Antoine Augustin Parmentier (1737–1813): Pharmacien militaire, humaniste et savant; F. LEDERMANN. Einige epistemologische Skizzen im Spiegel der Veröffentlichungen der Internationalen Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie; T. LEFEBVRE. 1913: il y a cent ans naissait la Société d'histoire de la pharmacie; G. J. HIGBY. The American reception to the founding of the French Society; A. MAT. L'importance de la publicité dans l'histoire de la pharmacie à travers l'exemple de l'Empire Ottoman.

Předneseno bylo téměř osmdesát sdělení a prezentovány čtyři desítky posterů. Mnoho aktivních účastníků pocházelo z Turecka, příští hostitelské země; např. tři příspěvky dvou autorů, S. YEGENOGLU a B. SOZEN SAHNE. A living history in the capital city of Turkey: pharmacist Niyaz Dermanci; A piece from the pharmacy history: the Pharmacy of Mustafa Rifat Gülek; Dr. Ýsmail Istanbulu:

A community pharmacist, from academia to the service of community a jeden další dvojice autorů – B. SEN a ET KOCA-CÝK. Ottoman pharmaceutical preparations. Velmi zajímavé byly přednášky norských kolegů, věnované lékárníkům, kteří sloužili jako lodní lékaři – vyberme přednášku R. KLEVSTRAND. Pharmacists as "doctors" at sea nebo argentinských autorek, zabývajících se dějinami pěstování brambor – zde uveďme A. M. VIGLIONE. Potatoes in Pre-Columbian America. Velkou pozornost věnovali autoři sdělení i posterů problematice vojenské farmacie, např. Z. BELA. A chapter from the history of military pharmacy – John H. Clarke and his pamphlet gunpowder as a war remedy. London, Homoeopathic Publishing Company, 1915 nebo Emilia STANCU. Original documents about the life and work of Romanian military pharmacist Constantin Cerbulescu.

Na kongresu prezentovali výsledky své práce také reprezentanti České republiky. T. AMBRUS v přednášce Beginnings of the university teaching of history of pharmacy in former Czechoslovakia shrnuje etablování dějin farmacie jako předmětu vysokoškolského studia farmacie na území Československa od 40. let do počátku 60. let 20. století. Další příspěvek předložili L. SVATOŠ a L. VALÁŠKOVÁ – Reserve hospital of the Red Cross in Kuks 1914–1919. Byly prezentovány také tři postery – P. DRÁBEK a M. LISÁ. Les relations Tchéco-Françaises dans le passe; V. VRANOVÁ, M. LISÁ a V. RUSEK. The establishment of the Czech pharmaceutical associations and their economic and social activities in the years 1835–1948 a J. BABICA, L. VALÁŠKOVÁ

a V. RUSEK. Teaching the history of pharmacy in the Czech Republic.

Plná znění přednášek a posterů jsou umístěna na webových stránkách Mezinárodní společnosti pro dějiny farmacie

www.histpharm.org. 42. světový kongres dějin farmacie se uskuteční 8.–15. září 2015 v prostorách istanbulské university.

MARTINA LISÁ

ZPRÁVY

Alena Hadravová – Petr Hadrava – Radislav Hošek – Lenka Panušková (eds. a překlady). Sphaera octava. Mýty a věda o hvězdách I–IV. Praha, Artefactum – Academia, 2014.

Tetralogie je výsledkem mezioborové spolupráce badatelů v humanitních a přírodních vědách. Uvozena je prvním českým překladem Pseudo-Hyginových *Bájí (Genealogií)*, v nichž anonymní scholiasta 1. či 2. století po Kristu shrnul faktograficky bohatý materiál antické mytologie z nezachované originální práce (svazek o 199 stranách). Mytologická vyprávění, věnovaná výhradně původu souhvězdí, popisům jejich uspořádání na nebi a výčtům jejich hlavních hvězd, obsahuje latinský spis Gaia Iulia Hygina z přelomu letopočtu, nazvaný *O astronomii*, a zčásti i jeho starší prameny (Eratosthenova *Zhvězdění* a Arátovy *Jevy na nebi*). Překlady těchto děl a vysvětlení kontextů jsou obsahem II. svazku tetralogie (228 stran). Ve středověku na tyto práce navázaly další traktáty, především spis *O souhvězdích* Michaela Scota, napsaný kolem roku 1220 na dvoře císaře Fridricha II. v Palermu. Spis se

nedávno dočkal kritické edice (ed. S. Ackermann, 2009), založené mj. na opisech české provenience. Pražská Národní knihovna ČR kromě toho uchovává latinský rukopis ze začátku 15. století s *Traktátem o uspořádání stálic na nebi*, jehož anonymní autor v něm dále upravil a rozpracoval Michaelovo pojednání, závislé na hyginovské tradici. Edice tohoto traktátu a jeho komentovaný překlad je součástí III. svazku publikace (453 s.), stejně jako dvě původní, bohatě ilustrované studie o zobrazování souhvězdí a planet od antiky po středověk, dokumentované mj. na iluminacích z astronomických rukopisů (včetně proslulých kodexů ze sbírky Václava IV.).

Zatímco v dosud jmenovaných textech antiky a středověku jde více či méně o pomězi mezi soudobou krásnou a odbornou literaturou, IV. svazek je věnován tradičním exaktního výzkumu hvězd. K nim patří především Ptolemaiov *Katalog hvězd* (součást jeho *Almagestu*), v němž je slovní popis hvězd, známý nám již z literárního zpracování textů hyginovské tradice, provázen jejich číselnými souřadnicemi. Text v 10. století přeložil v perském Isfahánu as-Súfí do arabštiny a souřadnice opravil o tzv. precesi, aby katalog mohli používat i astronomové v jeho době. Západní

Evropa pak pracovala s latinskou verzí katalogu, založenou na as-Súfího arabském překladu. IV. svazek (324 s.) přináší edici a překlad této verze as-Súfího katalogu hvězd podle rukopisu uloženého v knihovně Královské kanonie premonstrátů na pražském Strahově. Rukopis je znám svými krásnými kolorovanými kresbami souhvězdí, vytvořenými podle arabské předlohy. Katalog hvězd zároveň slouží jako praktická ukázka literatury, s níž musel pracovat i zhotovitel nejstaršího zachovaného nebeského glóbu křesťanské Evropy; o glóbu se tradičně předpokládá, že ve 13. století byl součástí sbírek českých králů (od roku 1444 je uložen v Bernkastel-Kues). Po shrnující kapitole o vybraných astronomických přístrojích v antice (včetně novinek z výzkumu mechanismu od Antikythery) jsou ve IV. svazku zveřejněny především výsledky exaktního a ikonografického zkoumání glóbu.

Autoři v knize dokazují, že glóbus byl zhotoven s obdivuhodnou přesností podle

Ptolemaiových požadavků na stavbu glóbu, postulovaných v *Almagestu* (je to tzv. univerzální precesní glóbus, což je konstrukce umožňující vhodným nastavením glóbu získat obraz nebe v kterékoli historické době, přesto ji však nenajdeme na žádném glóbu minulosti ani současnosti) a hvězdy jsou na něm vyneseny s přesností jednoho milimetru vzhledem k souřadnicím Ptolemaiova katalogu hvězd. Ikonografie souhvězdí je současně nejlepší ilustrací slov známých nám z textů hyginovské tradice, což ovšem znamená jediné: i tyto literární texty antiky byly psány se znalostí velmi přesných modelů nebeské sféry. Glóbus je vynikající ukázkou aplikace starořecké astronomie ve středověku, jen málo zasaženou arabským prostřednictvím, a autoři svazku proto jeho vznik hypoteticky spojují s kulturním vlivem a vyzářováním jihoitalského štaufského prostředí císaře Fridricha II.

A. HADRAVOVÁ